

Kristen spiritualitet – mangfold og kompleksitet

En introduksjon

Knut-Willy Sæther

You are my heart's desire

You set my soul on fire

You're all I need

Ett av de mest profilerte bandene innen den såkalte kristenrocken, Rez Band, uttrykker disse strofene i sangen «Heart's Desire» fra 1993.¹ Bandet fra Chicago vokste fram i et miljø sterkt preget av jesusbevegelsen på 1970-tallet. Tekstens innhold er entydig og sentrert om menneskets forhold til Gud, eller for å være mer tro mot jesusbevegelsens egen terminologi: forholdet til Jesus.

Noe forenklet kan vi innledningsvis si at Rez Bands tekst er et uttrykk for en kristen spiritualitet, der menneskets møte med Gud og den opplevde relasjonen til Gud står sentralt. Gud forstås som den som «hertet» lengter til. Mennesket trekkes mot skaperen, livgiveren og frelseren, og denne tiltrekningen er mulig fordi Gud har lagt ned i mennesket en retningsbestemmelse – tilbake til Ham. Det uttrykkes også et tydelig kjerneområde for hva de mener kristen tro dypest sett handler om: Kristus er alt jeg trenger.

Teksten er som et ekko fra en av oldkirkens store teologer, Augustin (354–430), som i åpningen av sine *Bekjennelser* sier: «For du har skapt oss til deg, og vårt hjerte er urolig inntil det finner hvile hos deg.»² Hjertets lengsel er også hos ham tydelig sammenvevd med gudsrelasjonen. Det er videre mulig å hevde at «Heart's Desire» er en gjenklang fra den europeiske pietismens tid i overgangen mellom 16- og 1700-tallet. Philip Jakob Spener (1635–1705) sier i sitt forfatterskap at erfaringen er utgangspunktet for troens visshet.³ For pietismen, også i de fleste av dens senere varianter, handler troen ikke bare om en kognitiv viten og noe objektivt gitt, men om en opplevd tro, der individets erfaring vektlegges. På den annen side er pietismens tankegods selvfølgelig ikke en nyhet i sin egen samtid, vi finner en rekke andre eksempler gjennom hele kristen-

1. Rez Band, CD, *Reach of Love*, 1993.

2. Se Augustin, *Bekjennelser*, Første bok, 1974, 3. Original, *Confessiones*, ca. år 400.

3. Se f.eks. Bengt Hägglund, *Teologins historia*, 1967, 302ff.

dommens historie der det særlig fokuseres på betydningen av troens inderlighet.

Felles for mine korte eksempler, med sine ulikheter og med en viss risiko for forenklinger, er vektleggingen av kristusrelasjonen. I tillegg er eksemplene, som det meste av fromhetslivet i kristendommens historie er kjennetegnet av, uttrykk for at kristusrelasjonen medfører bestemte yringer og handlinger. Dermed er vi i berøring av det mange vil mene er kjernen i kristen spiritualitet.

Men hvordan skal vi håndtere troens uttrykk for inderlighet og gudsnær-
vær? Og hva resulterer disse uttrykkene i når det gjelder ytringsformer og ma-
nifestasjoner? Disse omfattende spørsmålene setter oss på sporet av hva et kris-
tent fromhetsliv tradisjonelt forstås som, men de er også nært sammenvevd
med det som blir betegnet som kristen spiritualitet. Det igjen aktualiserer
hvorvidt kristent fromhetsliv og kristen spiritualitet er sammenfallende stør-
relser, og at det dermed ikke er noe «nytt» ved det å tale om kristen spiritualitet
som fenomen. Jeg skal ikke besvare spørsmålene ovenfor i dette innlednings-
kapitlet, men det er tydelig at det ikke er gitt hvordan kristen spiritualitet kan
forstås, og det er kanskje betimelig å stille spørsmålet om hva kristen spiritua-
litet egentlig er. Vi kan noe retorisk spørre: Finnes det noen kristen tro som
ikke er opplevd, erfart, praktisert, ytret og tradert? Hvis ikke, så er vel all kristen
tro for kristen spiritualitet å regne? Jeg har med dette avertert noe av utfordrin-
gen ved selve fenomenet spiritualitet, og herunder også kristen spiritualitet.

I antologiens første del gir vi noen *grunnleggende perspektiver på kristen spi-
ritualitet*. Dette gjøres først av Harald Olsen, som gir en presentasjon og analyse
av spiritualitet generelt, og kristen spiritualitet spesielt, både som begrep og
som fenomen. Han gir oss innsikt i at spiritualitetsforskningen er et nytt kunn-
skaps- og forskningsfelt, og han bidrar til å klargjøre og rydde opp i et krevende
og uoversiktlig landskap. Hans bidrag munner ut i en definisjon på spiritualitet
og et utkast til en typologi. Flere av de andre bidragsyterne i antologien går inn
i noen av de avklaringene og definisjonene som Olsen gir i sin artikkel.

Per Magne Aadnanes har et mer kritisk blick på spiritualitet som fenomen
– med både et kulturanalytisk og et teologisk perspektiv. Kristen spiritualitet
blir her diskutert i lys av de kulturendringene som har skjedd i Vesten, særlig
uttrykt ved modernitet og postmodernitet. Det er et viktig anliggende for Aad-
nanes å ta tak i selve terminologien. Han problematiserer hva spiritualitet
egentlig omfatter, og at det er en utfordring når en avgrenser seg til kristen spi-
ritualitet. For Aadnanes blir kristen spiritualitet, i alle fall når den framstår i
sine mest flyktige og mystiske former, et problematisk fenomen, spesielt ut fra
et luthersk teologisk ståsted.

Birger Løvlie avslutter denne delen ved å gi et riss av norsk spiritualitetshis-
torie, og han gjør det ved å tale om en hverdagens spiritualitet. For Løvlie er
vesentlige ingredienser i nyere norsk kristen spiritualitetshistorie å finne i ar-

ven etter Hans Nielsen Hauge. Den utviklingen innen norsk spiritualitet som Løvlie avdekker, blir relatert til tre hovedtema i luthersk tro: rettferdigjørelsen, de troendes prestedømme og kallsetikken. Til sist i sin konturtegnning av norsk spiritualitetshistorie stanser han ved salmediktningen som uttrykk for kristen spiritualitet, og beskriver framveksten av nynorsk salmediktning i et kulturperspektiv, der det allmenne prestedømmet fikk et skriftspråk å uttrykke seg på.

I bokens andre del går vi mer spesifikt inn på *ulike spiritualitetstradisjoner og -teologier*. Kim Larsen åpner denne delen ved å rette søkelys mot karmelittmunken Wilfrid Stinissens forfatterskap og hans forståelse av spiritualitet. Ifølge Larsen fokuserer Stinissen på menneskers livsopplevelser, med praktiske teologiske anvisninger om hvordan det er mulig å leve et liv med Gud. Et sentralt grep i Stinissens forfatterskap er nettopp å ta utgangspunkt i menneskers erfaringer og deres livssituasjon, og med det som basis oppmuntre mennesket til økt bevissthet om sitt eget liv. Det sentrale som Larsen stanser ved i Stinissens spiritualitetsforståelse, er den indre bønn og hvordan denne beveger mennesket i en bestemt retning. Stikkord er kontemplasjon, avspenning og åndedrett. Larsen argumenterer for at Stinissens tenkning om indre bønn er som en vandring mot sjelens sentrum og som selve inngangsporten til det åndelige livet.

Et annet spiritualitetsuttrykk er å finne i Korsvei-bevegelsens tradisjon. For Leif Gunnar Engedal er det et viktig anliggende å vise forbindelsen mellom spiritualitet og kulturell kontekst, ut fra den kjensgjerning at kristen spiritualitet oppstår i interaksjonen mellom et gitt trosinnhold og en bestemt kultur. Her berører Engedal en tematikk vi også finner i for eksempel Løvlies og Aadnanes' bidrag. Med utgangspunkt i en slik kulturell kontekstbeskrivelse skisserer Engedal hovedmomentene i Korsvei-bevegelsens teologi, der særlig fokuset på teologisk praksis er sentralt. Han gjennomgår og analyserer særtrekkene ved bevegelsens spiritualitet og praksis, blant annet det han kaller en jordvendt spiritualitet, og konkluderer med at Korsvei-bevegelsen er en særegen og fascinerende plante i det norske troslandskapet.

Elementer av Korsvei-bevegelsens jordvendte spiritualitet finnes også i Knut-Willy Sæthers tematikk om kristen naturspiritualitet. Hans inngang til kristen spiritualitet er derimot en annen, der han viser at kristen spiritualitetstenkning aktualiserer en ny måte å forstå menneskets forhold til Gud og til naturen på. Artikkelen er også et uttrykk for at kristen spiritualitet kan favne mange ulike temaområder og inngå som samtalepartner med andre fagområder. Ved å presentere to tilnærminger til menneskets forhold til Gud og naturen, henholdsvis kristen økoteologi og teologisk kosmologi, ønsker han å vise at de begge søker å utvikle det han kaller en fornyet kristen naturspiritualitet, med innsikter fra naturvitenskap, økofilosofi og estetikk.

Karl Inge Tangens bidrag gir en introduksjon til en annen type kristen spiritualitetsforståelse. Til en viss grad er pentekostal praksis kjent i Norge, men den økende akademiske selvrefleksjonen i denne formen for spiritualitet, er mer ukjent. Tangen gir et teologisk-filosofisk bidrag som er viktig i denne sammenheng. Denne typen spiritualitet forstår seg selv som en form for dydsteologi som skal integrere lære og praksis i dyder og affeksjoner. Tangen foreslår at denne tilnærmingen kan være en interessant samtalepartner for mer etablerte former for teologi. De to ulike tilnærmingene til pentekostal spiritualitet som Tangen redegjør for, blir diskutert og problematisert i lys av spiritualitetsforskningen generelt.

I den siste hoveddelen ser vi på noen utvalgte *aktuelle kristne spiritualitetsuttrykk* i kulturen. At dette favner noe vidt, er opplagt, men det er nettopp dette spennet i kristen spiritualitet som gjør tematikken interessant, og hvor vi også noe overraskende kan finne mulige tilknytningspunkt mellom de mange uttrykkene.

At kristen spiritualitet kan finne nye forbindelseslinjer mellom nåtid og fortid, er Tone Stangeland Kaufmans artikkel et uttrykk for. Hun viser at ignatiansk spiritualitet i senere tid er blitt av interesse for norske lutherske prester. Med bakgrunn i sin avhandling om presters spiritualitet i Den norske kirke viser hun at ignatiansk spiritualitet i form av retreat og åndelig veiledning er en viktig inspirasjonskilde for prester. I artikkelen tegner hun et bilde av hva norske menighetsprester søker etter av mer helhetlig og erfaringsnær spiritualitet. Hun viser at ignatiansk spiritualitet ser ut til å svare på viktige aspekter i denne søkingen, uten at prestenes lutherske tro og teologi dermed vrakes. Hennes funn er også et korrektiv til påstander om at religion taper terreng på bekostning av spiritualitet.

Et annet dagsaktuelt uttrykk for kristen spiritualitet er den moderne lovsangtradisjonen. Tove Rustan Skaar spør om denne kan sees som uttrykk for en økumenisk spiritualitet, og hevder at kristen lovsangkultur innehar et økumenisk anliggende, der man søker kristent fellesskap og enhet. Skaar gir først et riss av ulike former for økumenikk og en presentasjon av selve lovsangsjangeren, før hun analyserer lovsang som et økumenisk spiritualitetsuttrykk. Hun viser at forståelsen av enhet blir sentral, og at denne enhetsforståelsen er til stede i andre former for spiritualitet. Hun peker også på lovsangtradisjonens nære forbindelse til samtidskulturen og til opplevelsesdimensjonen hos mennesket.

Bidraget til Ragnhild Fauske belyser et uttrykk for spiritualitet i kulturen, eller snarere en kontekst i kulturen der spiritualitet kan komme til uttrykk. Hun ser nærmere på spiritualitet som fenomen i barnehagen på bakgrunn av den reviderte *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*. Der sies det at det skal være plass for en åndelig dimensjon i barnehagen. Fauske drøfter noen sider som kan ha påvirket rommet for spiritualitet i barnehagen. Dette gjør

hun ved å gi et riss av norsk barnehagehistorie, vise noen hovedtrekk ved dagens religion i det norske samfunnet samt skissere noen forhold som kan ha endret vilkårene for spiritualitet i barnehagen.

En litterær tilnærming til forståelsen av spiritualitet finner vi i Jan Inge Sørbø's artikkel. Han tar ikke utgangspunkt i det fagteologiske, men i det skjønnlitterære, og blikket hans er rettet mot et hovedtema i teologien: den allmektige Gud og det onde. For Sørbø er ikke spiritualitet bare knyttet til religiøs praksis, men kan også defineres i retning av å utvikle et verdensbilde, utformet av mennesker i en kontekst. Det han betegner som tradisjonelle religiøse samfunn, står i en dialog med denne typen spiritualitet, både ved at de leverer begreper til de skiftende verdensbildene, og ved at de selv blir preget av den omkringliggende spiritualiteten. Sørbø lar derfor spiritualitet omfatte en utforskning av teologiske og kosmologiske grunnspørsmål, i dette tilfellet med utgangspunkt i skjønnlitterære tekster. I artikkelen lar han dikt av Gunvor Hofmo, T.S. Eliot og Arnold Eidslott bli forstått som uttrykk for en spiritualitet, og dels en kristen spiritualitet, der de store spørsmål om Guds nærvær eller fravær i verden blir aktualisert.

Et litterært blikk finner vi også i Jan Ove Ulsteins bidrag. Han retter søkelys mot Bjørn Eidsvåg og hans forfatterskap. Ulstein etablerer et spiritualitetshistorisk perspektiv på norsk kristenliv de siste førti år, og bruker Bjørn Eidsvåg som indikator på hvordan en individuell utvikling av en sangartist kan sees sammen med andre utviklingstrekk i samtiden. Ulstein skisserer først Eidsvågs utvikling ut fra nærkonteksten som har vært med på å forme ham som person og låtskriver. Videre viser forfatteren hvilken større kulturell kontekst dette inngår i, før han mer kronologisk følger noen av Eidsvågs tekster gjennom hans artistkarriere. Ulstein spør avslutningsvis hva slags spiritualitet som kommer til uttrykk i Eidsvågs forfatterskap og artistprofil i dag, og for å besvare det søker han til forklaringer der de kulturelle rammene får avgjørende betydning, med stikkord som postmodernitet, individualitet og åpen spiritualitet. Han spør om Eidsvåg er eksponent for en ny, postmoderne og kristen allmennreligiøsitet, løst fra kirkeinstitusjonen.

Til sist i antologien tar Kristin Hatlebrekke for seg spiritualitetsuttrykket i den fornyede interessen rundt Maria i vestlig, luthersk kontekst. Hun problematiserer innledningsvis hva spiritualitet kan forstås som i denne sammenhengen, og deretter analyserer hun hvilken spiritualitetsforståelse den tiltakende mariafromheten er et uttrykk for. I den forbindelse er også spørsmålet om søken etter det autentiske viktig. Er det tale om en dypere åndelighet og kontemplasjon som i middelalderens katolske mystisisme, et uttrykk for en protest mot dogmer, eller et livssyn med vekt på lykke og velvære? I drøftingen tar hun for seg eksempler fra to hovedgrupper av praksiser, den ene er innenfor Den norske kirke, den andre som uttrykk for allmennkulturen.

Samlet viser artiklene i denne boken noe av bredden i kristen spiritualitet, men samtidig ser vi også tydelig noe av spennet og det uavklarte i spiritualitetstematikken. Kristen spiritualitet som fagområde er fortsatt diskutert og under utforming, og at det faglig sett ikke framstår som et fastlagt, avgrenset område, blir tydelig gjennom denne antologien. Dette bør motivere til fortsatt diskusjon om forståelsen av kristen spiritualitet, både mer prinsipielt og med fokus på de mange kristne spiritualitetsuttrykkene og spiritualitetstradisjonene.

Litteratur

Augustin, *Bekjennelser*, Første bok, Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1974.

Hägglund, Bengt, *Teologins historia*, Lund: LiberLäromedel, 1967.

Rez Band, «Hearts Desire», fra *Reach of Love* (CD), Chicago: Grrr Music, 1993.